

U ODBRANU PISCA*

Zadatak je istoričara kulture da objasni zašto je u protekle četiri decenije došlo do teškog i uglavnom pobedonosnog napada na razumno ubeđenje da jedan tekst znači ono što je lteo da kaže njegov pisac. U najranijem i najpresudnijem talasu napada (koji su pokrenuli Eliot, Pound i njihovi sadruzi) bojište je bilo književno: stav da je smisao teksta izvan autorovih moći bio je povezan s književnim učenjem da je najbolja poezija bezlična, objektivna i autonomna; da ona živi sopstvenim potonjim životom, posve odvojeno od života svoga autora. Ovo programsko shvatanje onog što poezija treba da bude neprimetno se poistovetilo sa shvatanjem onog šta poezija i, jamačno, svi vidovi književnosti, moraju nužno biti. Nije se želelo samo da se književnost odvoji od subjektivnog područja piščevih ličnih misli i osećanja; bila je, pre, nesumnjiva činjenica da je sav pisani jezik nezavisan od ovog subjektivnog područja. U nešto donijem razdoblju, a zbog drukčijih razloga, isto ovo shvatanje semantičke autonomije isticali su Hajdeger i njegove pristalice. Istu ideju zagovarali su i pisci koji smatraju, zajedno s Jungom, da individualni izrazi mogu da sasvim nehotično izražavaju arhetipske, opšte smislove. U nekim granama lingvistike, naročito u takozvanoj teoriji informacija, ta semantička autonomija bila je jedna od radnih pretpostavki. Ova teorija je našla još jedno pribežište — u delu nejungovaca koji su se zanimali (kao ranije Eliot) za simbolizam, iako Kasirer, na čije se ime ponekad pozivaju takvi pisci, nije verovao u semantičku autonomiju jezika. Kao što sam rekao, zadatak istoričara kulture je da objasni zašto je ovo učenje ušlo u opticaj u novija vremena, ali zadatak je teoretičara da utvrdi u kojoj meri ta teorija o semantičkoj autonomiji zaslužuje da bude prihvaćena.

Književni ispitivači su često dokazivali da je teorija o irelevantnosti autora i te kako blagotvorna za književnu kritiku i književno znanstvo jer prenosi središte razmatranja s pisca na nje-

*) E. Hirsch Jr. *Validity In Interpretation*, Yale university press New Haven and London, 1971. Knjiga će se, pod naslovom *Valjanost tumačenja*, uskoro pojaviti u izdanju Nolit.

govo delo. Moderni kritičar, kome je ova teorija ulila samopouzdanje, vredno i izbliza ispituje tekst ne bi li pronašao njegov nezavisan smisao, a ne njegovo pretpostavljeno značenje za pišćev život. Pristajali uz teoriju o semantičkoj autonomiji ili ne, većina kritičara će se složiti da je ovo pomeranje prema egzgezi bilo poželjno. Ali, ova teorija je pratila taj pokret egzgeze zbog istorijskih, a ne logičkih razloga, jer nema te logičke nužnosti koja bi nagnala kritičara da pisca progna da bi analizovao njegov tekst. Pa ipak, preko svoje istorijske povezanosti s pomnim tumačenjem, teorija o kojoj je reč donela je mnogo lepih i umnih rezultata. Na nesreću, ona je, takođe, ohrabrila i čudljivu proizvoljnost i ekscentričnost u akademskoj kritici i veoma je važan uzrok preovlađujuće skepse koja osporava mogućnost objektivno valjanog tumačenja. Ova slabost bi bila podnošljiva, naravno, kad bi teorija o kojoj je reč bila tačna. U intelektualnim stvarima skepsa ima prednost nad zabludom.

Slabosti ove teorije se u uzbudljivim danima kad je stari poredak akademske kritike bio prevazilažen nisu mogle predskazati. U to doba naivnosti, kakve su pozitivističke naklonosti književne istorije, koja je na sve strane tražila uticaje i druge uzročno-posledične sheme, kao i posleromantičarska zanesenost navikama, osećanjima i iskustvima koja okružuju čin pisanja, bile su — veoma ispravno — izložene napadu. Postajalo je sve očiglednije da su teorijski temelji stare kritike slabi i neprikladni. Ne može se, zato, kazati da je teorija o irelevantnosti pisca bila inferiorna u poređenju s teorijama ili kvaziteorijama koje je smenila, niti se može sumnjati da je neposredna posledica progona pisca bila sasvim blagotvorna i okrepljujuća. Sada, s odstojanja od nekoliko decenija, poteškoće koje prate teoriju o semantičkoj autonomiji jasno su obelodanjene i objašnjavaju neugodnost koja kod akademičara istrajava, iako je ta teorija odavno izvojevala pobeđu.

Da ovo stanje akademske skepse proističe dobrim delom iz teorije o irelevantnosti autora, jeste činjenica naše novije intelektualne istorije. Jer, čim je pisac bio nemilosrdno progan kao determinator smisla svoga teksta, veoma postepeno postajalo je jasno da za prosuđivanje valjanosti tumačenja uopšte nema prikladnog načela. Po nekakvoj unutrašnjoj nužnosti, ispitivanje „onog što jedan tekst kazuje” postalo je ispitivanje onog što taj tekst kazuje pojedinačnom kritičaru. Postalo je pomodno govoriti o tumačenju teksta koje je „tumačenje jednog kritičara” i ta reč je počela da se javlja u naslovima naučnih dela. Ta reč kao da je podrazumevala da, ako je autor progan, kritičar još uvek ostaje, kao i da se njegovo novo, originalno, otmeno, pronicljivo ili relevantno „tumačenje” odlikuje osobenom zanimljivošću.

Ono što se nije uočavalo u najranijem oduševljenju za povratak „onome što tekst kazuje” bilo je to da tekst mora da ima nečiji smisao, ako ne pišćev, onda kritičarev. Tačno je da je bila zasnovana teorija koja je smislove teksta izjednačavala sa svim smislovima za koje se moglo uzeti kao verovatno da ih tekst ima. Teorija o semantičkoj autonomiji sebe nagoni na takve nezadovoljavajuće *ad hoc* formulacije zato što je u svojoj revnosti da progna pisca zanemarila činjenicu da je smisao stvar svesti, a ne reči. Gotovo svaki niz reči može, saglasno s konvencijama jezika, legitimno da predstavlja veći broj, ne samo jedan kompleks smisla. Jedan niz reči ne znači ništa posebno sve dok neko tim nizom ili nešto hoće da kaže, ili da iz njega nešto razumeva. Izvan ljudske svesti ne postoji nikakva volšebna zemlja smisla. Uvek kad je smisao povezan s rečima, tu vezu stvara neki čovek, a posebni smislovi koje im on daje nikada nisu jedini legitimni smislovi u okviru normi i konvencija jezika kojim govori taj čovek.

Jedan od dokaza da konvencije jezika omogućavaju različite smislove istog niza reči je u činjenici da tumači mogu da se ne slože, da se doista ne slažu. Kad dođe do ovih neslaganja, kako ih rešaviti? Prema teoriji o semantičkoj autonomiji, ona se ne mogu rešiti, jer smisao nije ono što je hteo da kaže autor, već je „ono što ta pesma znači za različite senzitivne čitaoc”. Jedno tumačenje je isto toliko valjano koliko je valjano i drugo tumačenje, samo ako je „senzitivno” ili „verovatno”. Pa ipak, nastavnik književnosti koji pristaje uz Eliotovu teoriju, po vokaciji je i čuvar izvesnog smisla i prenosilac znanja. Na osnovu kojih razloga tvrdi da je njegovo „čitanje” valjanije nego što je to čitanje nekog njegovog učenika? On za to uopšte nema jake razloge. Ovaj čorsokak je glavni razlog gubitka orijentacije koji ponekad osećaju akademski kritičari, mada to često ne priznaju.

Jedna od *ad hoc* teorija, koja je zasnovana da bi se doskočilo ovoj haotičnoj demokratiji „čitanja” posebno zavređuje da se ovde pomene, jer u njoj se javlja problem vrednosti, problem koji zaokuplja neke moderne književne teoretičare. Najvaljanije čitanje jednog teksta je „najbolje” čitanje tog teksta. Ali, čak i ako bismo pretpostavili da su kritičaru dostupna božanska merila na osnovu kojih bi mogao da odredi koje čitanje je najbolje, još uvek bi bio sučeljen s dva podjednako neizbežna normativna ideala — najboljim smislom i pišćevim smislom. Štaviše, kad najbolji smisao ne bi bio pišćev smisao, onda bi to morao da bude kritičarev smisao — i u tome slučaju kritičar bi bio tvorac najboljeg smisla. Uvek kad se nekom nizu reči pridaje smisao, autora je nemoguće mimoići.

Tako, kad su kritičari smišljeno prognali izvornog pisca, oni sami su prisvojili njegovo mesto,

a to je sigurno vodilo nekoj od naših današnjih teorijskih zabuna. Gde je ranije postojao jedan pisac, sad se pojavilo mnoštvo pisaca i svaki od njih imao je onoliko autoriteta koliko je imao i drugi. Prognati izvornog pisca kao determinatora smisla značilo je odbaciti jedino obavezno normativno načelo koje je moglo da obezbedi valjanost smilu. S druge strane, možda je stvar u tome da zapravo ne postoji nekakav plodotvoran normativni ideal koji bi vladao tumačenjem tekstova. Do ovoga bi došlo kad bi važili ma koji od različitih argumenata koji se iznose protiv pisca. Jer, ako smisao jednoga teksta nije autorov onda uopšte nije moguće da tumačenje može da se podudara s tim smislom teksta, jer tekst ne može uopšte da ima određen i određiv smisao. Ako želi da izbavi ideal valjanosti, teoretičar mora da izbavi i autora i, u sadašnjem kontekstu, njegov prvi zadatak će biti da pokaže da su preovlađujući argumenti protiv autora sporni i ranjivi.

Jedno danas veoma rasprostranjeno učenje smatra da se smisao jednoga teksta menja. Prema ovom gledanju, koje zagovara radikalni istorizam, smisao teksta se menja od doba do doba, prema psihologističkom gledanju, smisao se menja od čitanja do čitanja. S obzirom da se navodne promene smisla što ih doživljava sam autor moraju ograničiti na prilično kratak istorijski razmak, ovde valja da nas zanima samo ovo psihologističko gledanje. Naravno, kad bi bilo koja teorija o semantičkoj promenljivosti bila tačna, onda bi legitimno prognala piščev smisao kao normativno načelo tumačenja, jer ako bi se smisao teksta mogao da menja ma u kome pogledu, ne bi bilo nikakvog normativnog načela na osnovu koga bi se valjano tumačenje razlikovalo od netačnog tumačenja. Ali, ovo je još jedan problem koji će biti razmotren na pogodnom mestu. Ovdje ne moram da razmatram opšte (i nerešive) normativne probleme što bi ih pokretao smisao koji bi se mogao da menja, već samo okolnosti koje nagone kritičare da optužuju pisce za takvu nestalnost.

Svako ko je pisao zna da se njegovo mišljenje o sopstvenome delu menja i da se njegove reakcije na sopstveni tekst od čitanja do čitanja menjaju. Pisac može često da uvidi da se više ne slaže sa svojim ranijim smislom ili izrazom, te će se latiti revidiranja svog teksta. Naš problem, naravno, nema nikakvu vezu s revidiranjem, pa ni s činjenicom da jedan autor može da svoj smisao objašnjava u različitim vremenskim trenucima različito, jer autori su ponekad nevični razjašnjavanju svojih smislova, kao što je primetio Platon. Čak i primer pisca koji više uopšte ne razume sopstveni tekst irelevantan je za naš problem, jer njegov položaj je posledica činjenice da pisac, kao i svako drugi, može da zaboravi šta je hteo da kaže. Svi znamo da se ponekad neko tačno seća a ponekad ne, da neko

ponekad uvida svoje greške u sećanju i ispravlja ih. Ništa od ovoga nema nikakav teorijski značaj.

Kad kritičari tvrde da se piščevo razumevanje njegovoga teksta menja, oni govore o doživljaju koji ima svako kad ponovo čita sopstveno delo. Njegova reakcija na to delo je različita. Ovo je pojava koja jamačno ima teorijsku važnost — iako ne važnost one vrste koja se tome ponekad pripisuje. Pojava menjanja autorovih reakcija je važna jer ilustruje razliku između smisla teksta i onog što se, neodređeno naziva „reakcija” na tekst.

Krajnji primeri ove pojave verovatno su slučajevi autorskog samoodbacivanja, kao što je Arnoldov javni napad na sopstveno remek-delo *Empedokle na Etni*, ili Šelingovo odricanje svih filozofskih dela koja je napisao pre 1809. godine. U ovim slučajevima ne može da bude ni najmanje sumnje da se autorova docnija reakcija na sopstveno delo potpuno razlikovala od njegove prvobitne reakcije. Umesto da mu se činj lepim, dubokim ili sjajnim, to delo mu je izgledalo pogrešno usmereno, ništavno i neistinito, a smisao više nije bio onaj koji je autor želeo da prenese. Međutim, ovi primeri ne pokazuju da se izmenio smisao tog dela, već upravo suprotno. Da se smisao dela promenio (a ne autor sâm i njegovi stavovi), autor ne bi morao da odbacuje svoj smisao i mogao bi da sebe poštedi neprijatnosti javnog odricanja. Nema sumnje da se uveliko izmenilo značenje (significance) toga dela za autora, ali smisao (meaning) dela nije se nimalo izmenio.

To je srž u svim slučajevima nepostojanosti autora za koje znam. Ne menja se smisao teksta, već značenje teksta za autora. Ova razlika se prečesto previdi. *Smisao* je ono što tekst predstavlja; *smisao* je ono što je autor hteo da kaže upotrebljavajući poseban niz znakova; *značenje* je ono što ti znakovi predstavljaju. *Značenje*, s druge strane, jeste naziv za neki odnos tog smisla jednog čoveka, ili jednog shvatanja, ili naravno, čega drugog. Autori, koji, kao i svako drugi, tokom vremena menjaju svoje stavove, osećanja, mišljenja i merila vrednosti, očito će tokom vremena biti skloni da na svoje delo gledaju u različitim kontekstima. Jasno je da što se za njih menja nije smisao dela, već njihov odnos prema tome smislu. Značenje uvek podrazumeva nekakav odnos, a smisao teksta je stalan, nepromenljivi pol toga odnosa. Zanemari vanje ove jednostavne a bitne razlike izvor je bezmerne zbrke u hermeneutičkoj teoriji.

Kad bismo doista smatrali da se smisao nekog teksta izmenio za njegovog pisca, postojao bi samo jedan način na koji bismo mogli da to saznamo: to bi on (pisac) morao da nam kaže.

Kako bismo inače mogli da znamo da se njegovo razumevanje izmenilo — s obzirom da je razumevanje nešto nemo i intimno?

Čak i ako bi pisac saopštio da se njegovo razumevanje sopstvenog smisla izmenilo, nas verovatnost tog iskaza ne bi trebalo da zbuni već bi valjalo da u duhu smirenog istraživanja ispitamo implikacije toga iskaza. Pisac bi morao da kaže otprilike ovo: „Ovim rečima sam hteo da kažem to i to, ali sad uviđam da sam zapravo hteo da kažem nešto drugo”; ili: „Ovim rečima sam hteo da kažem to i to, ali insistiram da će odsad njihov smisao biti nešto drugo”. Takav slučaj je neverovatan jer pisci koji se tako postavljaju obično se lažaju revidiranja svoga teksta da bi bolje preneli taj novi smisao. Pa ipak, to je slučaj koji bi se mogao dogoditi, a sama mogućnost da može do njega doći još jednom pokazuje da isti niz lingvističkih znakova može da predstavlja više nego jedan kompleks smislova.

Pa ipak, mada se, jamačno, predomislio u pogledu smisla koji želi svojim rečima da prenese, pisac nije uspeo da izmeni svoj raniji smisao. Ovo je veoma lako dokazati samim njegovim kazivanjem. On bi mogao da obavesti o izvesnoj izmeni u svome razumevanju samo ako bi svoje ranije razumevanje mogao da sravni sa svojim docnijim razumevanjem tog smisla. Jedino na taj način mogao bi da zna da postoji neka razlika: ona ima na umu oba smisla, a odbacuje raniji smisao. Ali, njegov raniji smisao se time niukoliko ne menja. Takva izjava nekog autora jednostavno bi tumaču nametnula izvestan izbor, tumač bi morao da odluči kojim od ta dva piščeva smisla će se baviti. On bi morao da odluči koji „tekst” hoće da u tome trenutku tumači. Kritičar će neizbežno biti zbunjen ako jedan tekst bude pobrkao s drugim, ili ako smatra da je za njegov zadatak autorova volja sasvim irelevantna.

Ovaj primer je, kao što rekoh, sasvim neverovatan. Ne znam ni za jedan primer da je autor bio toliko nastran, da bez ikakve namere obmane, saopšti da sad svojim tekstom hoće da kaže nešto što njime nije hteo da kaže. (Smišljene laži su, naravno, nešto drugo; njihov teorijski značaj nije veći no što je teorijski značaj praznina u pamćenju.) Da navedem ovaj neverovatan primer navela me je neverovatnost prvobitne teze, naime da se smisao teksta jednog autora za njega menja. Ono što je ovaj primer pokazao bilo je, naprotiv, da se prvobitni smisao teksta jednoga pisca ne može menjati čak ni za njega, iako se, jamačno, može da odbaci. Kad kritičari govore o promenama u smislu, oni obično na umu imaju promene u značenju. Takve promene su, naravno, predvidljive i neumitne, a s obzirom da je za razliku od zadatka tumačenja, prevashodni predmet kritike značenje. Zasad je

dovoljno rečeno da se pokaže kako autorovo preocenjivanje značenja njegovog teksta ne menja smisao tog teksta i, osim toga, da argumenti koji se oslanjaju na takve primere nisu ubojito oružje za napad ni na stabilnost ni na normativni autoritet pišćevog prvobitnog smisla.

„Nije važno šta pisac želi da kaže — važno je samo šta kaže njegov tekst”

Kao što sam istakao u odeljku A, ovaj prvi stav učenja o semantičkoj autonomiji ključan je za problem valjanosti. Ako je ovaj stav tačan, svako tumačenje jednog teksta bilo bi valjano, jer svako bi tumačenje odgovaralo onom što taj tekst „kazuje” — tumaču. Beskorisno je uvoditi normativne pojmove kao što su „senzitivna”, „verovatan”, „bogat” i „zanimljiv”, jer ono što tekst „kazuje” možda ne bi, u krajnjoj liniji, moglo da bude ništa od toga. Valjanost tumačenja nije isto što i inventivnost tumačenja. Valjanost podrazumeva podudaranje tumačenja sa smislom teksta, a jedno od pomenutih merila za razlikovanje među tumačenjima ne bi važilo za tekst koji je dosadan, prost, nesenzitivan, neverovatan ili nezanimljiv. Takav tekst ne bi mogao da bude vredan tumačenja, a merilo valjanosti koje ne može da protumači takav tekst ne zaslužuje poverenje.

Gotovo uvek se može računati da će pristalice semantičke autonomije u Engleskoj i Americi navesti primer T. S. Eliota, koji je više puta odbio da komentariše smisao sopstvenih tekstova. Eliotova odbijanja zasnivala su se na njegovom gledanju da autor ne upravlja rečima koje je pustio u svet, da kao njihov tumač on nema neke posebne prednosti. Bilo bi sasvim u skladu s ovim gledanjem da se Eliot žalio kad bi neko pogrešno tumačio njegovo delo, a koliko znam, Eliot se, sa stoičkom doslednošću, nikad nije žalio. Ali, Eliot nikad nije išao tako daleko da ustvrdi da nije hteo da kaže ma šta posebno o svojim delima. On je njima po prilici hteo nešto da kaže. A dopustiv je zadatak pokušati da se otkrije to što je on hteo da kaže. Takav zadatak ima određen predmet i otuda se može izvršiti tačno ili netačno. Međutim, zadatak otkrivanja onog što jedan tekst kazuje nema određen predmet, jer tekst različitim čitaocima može da kazuje različite stvari. Jedno čitanje je valjano ili nije valjano onoliko koliko je valjano ili nije valjano drugo čitanje. Međutim, presudan prigovor teoriji o semantičkoj autonomnosti nije da ona, jer joj to odgovara, ne uspeva da pribavi adekvatno merilo valjanosti. Presudan prigovor mora se tražiti u toj teoriji samoj, u manjkavosti argumenata, koji se koriste da se ona potkrepi.

Jedan danas čuven razlog zasniva se na razlici između puke namere da se nešto ostvari i konkretnog izvršenja te namere.

Autorova želja da saopšti određen smisao ne mora da bude i njegov uspeh u saopštavanju tog smisla. S obzirom da je njegova prava mera umešnosti data u njegovom tekstu, svaki posebni pokušaj da se predvidi njegova namera bi, i to bi bilo pogrešno, izjednačio njegovu intimnu želju s njegovim delom, koje je opšta svojina. Smisao teksta je nešto opšte. Široka rasprostranjenost ovog argumenta i njegovo prihvatanje kao jednog od aksioma novije književne kritike može se potkrepiti primerom uticajnosti jednog eseja, „Intencionalna zabluda” V. K. Vimzata i Monroa Birdzlija, prvi put objavljenog 1946. godine. Kritičar argumenata ovog eseja suočen je s problemom pravljenja razlike između eseja samog i popularne upotrebe njegove, jer ono što se u širokim razmerama uzima kao utvrđena istina nije bilo dokazivano i u ovome eseju se nije moglo dokazati. Iako su Vimzat i Birdzli pravili brižljivu razliku između tri tipa intencionalnih dokaza, priznajući da su dva od ta tri tipa dokaza umesni i dopustivi, pomna razlikovanja i objašnjenja koja daju sad su iščezla u popularnoj verziji, koju čini netačna i olaka dogma da je ono što je autor hteo da kaže irelevantno za smisao njegovog teksta.

Najbolji način da se pokaže šta je pogrešno u ovoj popularnoj verziji jeste da se prvo razmotri dimenzija u kojoj je ona savršeno valjana — ocenjivanje (evaluation). Bilo bi apsurdno stilsku adekvatnost nekog teksta ocenjivati ne praveći razliku između autorove namere da saopšti neki smisao i, na drugoj strani, uspešnosti s kojom on saopštava taj smisao. Slično ovome, bilo bi apsurdno donositi sud o dubini neke rasprave o moralu ne praveći razliku između autorove namere da bude dubok i njegovog uspeha u sprovođenju te namere. Ocenjivanje stalno pravi razliku između namere i ostvarenoga. Uzmite ovaj primer: jedan pesnik hoće da u pesmi od četiri stiha prenese izvesno osećanje utučenosti, ali ono što uspeva da nekim čitaocima prenese jeste osećanje da je more hladno, drugima, da se primiče suton. Očito je da njegova namera da prenese utučenost nije identična s njegovom stilskom uspešnošću u ostvarivanju te namere, a protivintencionalisti sasvim opravdano ovo ističu. Ali, intencionalna zabluda je opravdano primenjiva samo na umetnički uspeh i na druga normativna merila kao što su dubina, doslednost i tako dalje. Protivnik intencionalizma sasvim opravdano brani pravo i dužnost kritičara da slobodno sudi u skladu sa sopstvenim merilima i da ističe razlike između želje i ostvarenog. Međutim, intencionalnu zabludu uopšte nije opravdano primenjivati na verbalni smisao. U maločas navedenom primeru jedini univerzalno valjan smisao pesme je osećanje utučenosti. Ako kritičar to nije razumeo, on čak neće doneti ni tačan sud — naime, da je dotični smisao izražen *nevešto* i da možda pre svega uopšte nije zavređivao da bude izražen.

Intencionalna zabluda i, šire, učenje o semantičkoj autonomiji, temelji se na pretpostavci zahvaljujući kojoj bi, kad bi bila tačna, gledanje da je smisao jednog teksta nezavisan od namere njegova autora bilo tačno. Na umu imam pojam opšte saglasnosti. Ako je pesnik nameravao da mu pesma prenese utučenost, i ako je svakom kompetentnom čitaocu njegova pesma prenosila samo izvesno osećanje primicanja sutona, onda bi takva opšta saglasnost bila veoma jak dokaz (u ovom posebnom slučaju) koji bi potkrepljivao irelevantnost autorove namere. Ali, kad se javila ta jednodušnost? Kad bi uopšte postojala, onda uopšte ne bi bilo problema tumačenja.

Mit o opštoj saglasnosti bio je presudan za široko prihvatanje učenja da je autorova namera irelevantna za ono što tekst kazuje. Taj mit omogućava samouvereno gledanje da je „kazivanje” dotičnog teksta javna činjenica kojom nepokolebljivo upravljaju opšte norme. Ali, ako ovaj opšti smisao postoji, zašto se mi, koji činimo javnost o kojoj je reč, ne slažemo? Da li postoji jedna grupa nas koja čini pravu javnost, a ostali su jeretici i nepozvani? Na osnovu kojeg standarda se donosi sud da tačan uvid u opšte norme nedostaje svim čitaocima koji su (osim teksta o kome je reč) kompetentni čitaoci tekstova? Ideja o izvesnom opštem smislu koji pribavlja ne samo piščeva namera već i nekakva opšta saglasnost zasniva se na jednoj temeljnoj pogrešci opažanja i logike. Iskustvena je činjenica da takva saglasnost ne postoji, a logička je pogreška graditi stabilan normativni pojam (to jest taj opšti smisao) iz nestabilnog opisnog pojma. Opšti smisao jednoga teksta nije ni manje ni više nego što su smislovi koje javnost poima iz dotičnog teksta. Svaki smisao koji poimaju dvoje ili više članova dotične javnosti jeste *ipso facto* u granicama opštih normi koje upravljaju jezikom i njegovim tumačenjem. *Vox populi: vox populi.*

Ako jedan tekst znači ono što kazuje, onda on ništa posebno ne znači. Ono što on kazuje nema nikakvo određeno postojanje već mora da bude ono što veli autor ili čitalac. Tekst ne postoji čak ni kao niz reči dok se ne shvati; dotle je on samo niz znakova. Jer, ponekad reči mogu imati homonime (baš kao što ih mogu imati, po analogiji, čitavi tekstovi), a ponekad ista reč može da bude sasvim različita reč. Na primer, kad čitamo u Vordsvortovoj „Odi o nagoveštaju besmrtnosti”, frazu „most worthy to be blessed”, da li „most” treba da razumemo kao superlativ ili samo kao intenzifikator sličan s „very”? Čak i na ovom primitivnom nivou, znakovi se mogu pojmiti različito, a dok se ne pojme, dotičan tekst baš ništa ne „kazuje”.

S obzirom da se svi razlikujemo od pisca, mi u sebi nismo u stanju da reprodukujemo smisao koji je on imao na umu, pa čak i ako bismo

nekim slučajem to mogli, ipak ne bismo bili sigurni da smo uspjeli. Zašto onda sebi postavljati jedan po sebi nemogućan zadatak, kad možemo bolje upotrebiti svoje snage baveći se korisnim poslovima kao što je postići da dotičan tekst bude relevantan za ono što nas sada zanima, ili prosuđivati o njegovoj saglasnosti sa visokim standardima izvrsnosti? Zadatak reprodukcije takve nepristupačne i lične prošlosti valja odbaciti kao jalov poduhvat. Naravno, neophodno je shvatiti neke opšte činjenice jezika i istorije da aluzije ne bi promakle nezapažene ili da se ne bi pogrešno shvatila savremena značenja reči, ali svi prethodni zadaci naprosto ostaju u opštem području i ne tiču se nekog ličnog sveta koji bi se nahodio van dometa pisanog jezika.

Pre nego što pređem na srž — naime da se smisao koji je autor imao na umu može saznati — želeo bih da saopštim jednu primedbu o sporednom pitanju opštih i ličnih dimenzija smisla teksta. Prema ovome, bila bi greška brkati jednu opštu činjenicu — jezik — s jednom ličnom činjenicom — autorovom namerom. Ali, nikada nisam naišao na tumačenje koje bi izvodilo doista lične smislove iz nekog teksta. Tumač, naravno može da izvodi smislove koji se, po našem sudu, ni pod kojim okolnostima ne bi mogli podrazumevati autorovim rečima, ali mi bismo u tome slučaju odbacili to tumačenje ne zato što je lično, već zato što je verovatno pogrešno. Taj smisao, kažemo, ne može biti podrazumevan tim rečima. Kad bi našu skepsu delili svi čitaoci tog tumačenja, bilo bi razložno kazati da je to tumačenje lično. Međutim, retko je tumačenje koje nema bar nekoliko pristalica, a ako ih uopšte ima, onda smisao o kome je reč nije ličan, a, u najgorem slučaju, neverovatan je.

Uvek kada je jedno uverljivo već i to dokazuje izvan sumnje da dotične reči autora *mogu* da široko podrazumevaju takav smisao. Kako shvaćeni smisao jeste bio prenet drugome licu, a jamačno bar još dvojici lica, jedino značajno interpretacijsko pitanje glasi: „Da li je autor zaista hteo da taj opšti smisao saopšti svojim rečima?” Prigovor da je takav smisao vrlo ličan i da ga nije trebalo intendirati, predstavlja opravdan estetički ili moralni sud, ali je irelevantan za pitanje o smislu. Taj smisao, ako ga je autor imao na umu — pokazao se kao opšti, te ako tumač uspe da uverljivo izvrši svoj zadatak, taj smisao može postati dostupan veoma brojnoj publici. Bilo bi puko protivurečenje sebi samome ako bi pripadnik dotične publike kazao: „Da, shvatam da je autor to imao na umu ali taj smisao je ličan a ne opšti.”

Poriv na kome počiva ova sebi protivurečna vrsta tvrdnje jeste umesan uvid koji zaslužuje da bude izražen terminima podesnijim nego što su termini „opšti” (public) i „lični” (private).

Pitanje o kome je reč prevashodno je moralno i estetičko. Umesno je zahtevati od pisaca da ispoljavaju obzirnost prema svojim čitaocima, da svoje lingvističko nasleđe upotrebljavaju donekle uvažavajući sve ljude a ne tek odabrane, malobrojne. Pa ipak, mnoge nove upotrebe jezika neizbežno izmiču većini ljudi sve dok se čitaoci na njih ne naviknu. Veoma često se isplati prihvatiti rizik pribegavanja poluličnim implikacijama — dostupnim isprva samo malobrojnim poglavito ako dotična nova upotreba najzad postaje široko shvaćena. Međutim, najosnovnija zamerka takozvanim ličnim smislovima nije u vezi s moralnim i estetičkim rasuđivanjem već s praksom tumačenja. Tumači koji u tako formalizovanim iskazima kakve su pesme traže lične implikacije veoma često zanemaruju žanrovske konvencije i ograničenja kojih je autor bio veoma svestan. Kad autor piše pesmu, on je obično intendira kao iskaz čije implikacije nisu maglovito autobiografske. Od ovog pravila može biti izuzetaka, a pesničke vrste su odveć raznovrsne da bi jemčile bilo kakve neodređene generalizacije o konvencijama poezije i namerama pisca, a preveliki broj tumača u prošlosti tražio je autobiografske smislove gde se za njima uopšte nije išlo. Takvi tumači su neosetljivi prema svojstvima što ih je uvažavao autor i prema njegovim namerama. Zabluda kod takvih tumačenja nije u tome što bi pronađeni smislovi bili „lični”, već u tome što ti smislovi verovatno nisu piščevi. Da li jedan smisao jeste autobiografski neutralno je i za sebe beznačajno pitanje u tumačenju. Jedino što je važno jeste da li je verovatno da je tumačenje o kome je reč ispravno.

Prva razlika između opšteg i ličnog smisla nalazi se u prvom delu tvrdnje o kojoj je reč, koji glasi da se smisao koji je autor intendirao ne može saznati. S obzirom da u autorovu svest ne možemo ući, jalovo je natezati se oko namere koja se ne može saznati, a podjednako je beskorisno reprodukovati lični smisao koji ne može biti reprodukovan. Tvrdnja da se smisao teksta za autora ne može reprodukovati, pak, predstavlja istu onu psihologističku teoriju smisla na kojoj počiva shvatanje da se smisao teksta nekog autora menja čak i za tog autora. Ni autor sam nije u stanju da reprodukuje prvobitni smisao svog teksta, jer ne postoji ništa što bi moglo da vrati njegov doživljaj tog prvobitnog smisla. Ali, kao što sam rekao, nemogućnost reprodukovanja doživljaja smisla nije isto što i nemogućnost reprodukovanja smisla. Psihologističko poistovećivanje smisla teksta s doživljajem teksta nedopustivo je. Doživljaji smisla jesu lični, ali oni nisu smislovi.

Najvažnija tvrdnja koju ovde valja razmotriti je tvrdnja prema kojoj se smisao koji je autor intendirao ne može pouzdano saznati. Ova tvrdnja se ne može s uspehom osporiti, zato što je

očigledno istinita. Ja nikad ne mogu da pouzdano znam smisao koji bi intendirao neko drugi jer ne mogu ući u njegovu glavu da bih uporedio smisao koji on intendirao sa smislom koji ja shvatam, a jedino bih na osnovu takvog, neposrednog upoređivanja mogao da budem siguran da se njegov smisao i moj smisao jedan s drugim podudaraju. Ali, ne bi valjalo dopustiti da se ova očigledna činjenica smatra sankcijom za prenegljeni zaključak da je smisao koji je intendirao autor nedostupan te da je zato neupotrebljiv kao predmet tumačenja. Logički je pogrešno brkati nemogućnost kod razumevanja s nemogućnošću razumevanja. Poistovećivati saznanje sa izvesnošću slična je mada tananija greška. Mnoge discipline ne polazu pravo na izvesnost, a što je metodologija discipline razudjenja, to je manje verovatno da će njen cilj biti definisan kao izvesnost saznanja. S obzirom da je istinska izvesnost u tumačenju nemogućna, cilj discipline mora da bude u postizanju izvesne opšte saglasnosti, na osnovu onog što se zna, da je tačno razumevanje *verovatno* ostvareno. Pitanje nije u tome da li je izvesnost dostižna za tumača, već u tome da li je tumaču dostupno intendirano tumačenje autora. Je li moguće tačno razumevanje? To je pitanje koje pokreće teza koju ispituje.

Većina bi nas odgovorila da je piščev smisao tek delimično dostupan tumaču. Mi ne možemo znati sve smislove koje je pisac imao na umu kad je pisao svoj tekst, kao što zaključujemo iz dve poznate vrste dokaza. Uvek kad govorim, ja obično opažam („držim na umu”) smislove koji su van mog predmeta diskursa. Osim toga, uvek sam svestan da su smislovi koje sam u stanju da saopštim diskursom ograničeniji nego što su smislovi što ih nosim u sebi. Na primer, ja nisam u stanju da rečima saopštim na odgovarajući način mnoga svoja vizuelna zapažanja — mada su to zapažanja smisla, što će reći predmeti svesti. Sasvim je verovatno da nema teksta koji bi uopšte bio u stanju da prenese sve smislove što ih je autor imao na umu dok je pisao.

Ova očigledna činjenica, međutim nije presudna. Zašto bi ma ko obdaren zdravim razumom želeo da izjednači smislove piščeva teksta sa svim smislovima što ih je taj pisac možda imao u glavi kad je pisao? Neke od tih smislova pisac nije nameravao da saopšti svojim rečima. Svaki pisac zna da pisani verbalni iskazi mogu da prenose samo verbalne smislove, tj. smislove koji se drugima mogu saopštiti rečima što ih on upotrebljava. Tumačenje tekstova ima posla isključivo sa smislovima koji mogu biti zajednički, a sve ono što ja mislim kad pišem ne može da postane svojina i drugih posredstvom mojih reči. I obratno, mnogi od smislova koji mogu biti svojina drugih su smislovi o kojima ja neposredno uopšte ne mislim. To su takozvani nes-

vesni smislovi. Potpuno neadekvatno shvatanje verbalnog smisla otkriva se kada se verbalni smisao izjednačuje s onim „što autor ima na umu“. Jedino pitanje koje može imati značaja jeste da li je *verbalni* smisao koji je jedan pisac intendirao dostupan tumaču njegovog teksta.

Većina pisaca veruje u dostupnost svog verbalnog smisla, jer inače većina njih ne bi pisala. Međutim, niko ne bi mogao braniti ovo opšte uverenje. Ni pisac ni tumač ne mogu biti sigurni da je komunikacija ostvarena ili da se može ostvariti. Ali, opet, nije posredi izvesnost. Kudikamo je verovatnije da autor i tumač mogu pristajati uz istovetna značenja nego da ne mogu. Vera koju govornici poklanjaju mogućnosti komuniciranja ugrađena je u sam proces učenja jednog jezika, poglavito u onim slučajevima u kojima su postupci tumača potvrdili piscu da je on (pisac) shvaćen. Ove primitivne potvrde temelj su našeg verovanja u mnogo primitivnije načine komuniciranja. Nedostupnost verbalnog smisla učenje je za koje iskustvo pokazuje da je netačno, premda niti iskustvo niti dokazivanje ne mogu pokazati da je ono netačno. S obzirom da je, međutim, skeptično učenje o nedostupnosti veoma neverovatno, treba ga odbaciti kao radno polazište tumačenja.

Jamačno je da je razložno stati na skeptično stanovište koje je manje isključivo nego što je to teza koju pretresamo: izvesni tekstovi mogu, zahvaljujući svojoj prirodi ili starosti, predstavljaju piščeve smislove koji su danas nedostupni. Držim da niko neće opovrgavati ovaj razložni vid skepse. Međutim, slične verzije takve skepse mnogo manje su prihvatljive, naročito kad je reč o teorijama koje poriču dostupnost piščeva smisla uvek kad tekst potiče iz neke ranije kulturne epohe, ili kad je reč o književnom tekstu. Ova gledišta su endemična i za radikalni istorizam i za teoriju da su književni tekstovi ontološki jedno a neknjiževni drugo. Međutim, čak i kad bi te teorije bile prihvatljive, one ne bi mogle da ospore tezu da je verbalni smisao jednoga autora nedostupan, jer to je iskustvena generalizacija koju ne mogu odlučno potvrditi ili oboriti ni teorija ni iskustvo. Ipak, ova generalizacija je, veoma verovatno, netačna, i nemoguće je a i sasvim je nepotrebno ići dalje od tog zaključka.

(Preveo s engleskog TIHOMIR VUČKOVIĆ)